

у 8 груп: вербальні/словесні, логічні/математичні, візуальні/моторні, фізичні/кінестетичні, музичні/ритмічні, міжособистісні, інтраособистісні, природні).

Однією з основних умов реалізації розробленої нами технології з формування соціальної компетентності дошкільників є важлива роль педагога в навчально-виховному процесі: беззастережна симпатія і любов до дитини, її повне сприйняття, підтримка, доброта і щирість почуттів, створення педагогом ситуації успіху для дитини, її емоційного відреагування.

Висновки. Спрямованість педагогічної технології на повноцінний розвиток загальнолюдських цінностей – комунікативних (постійне спілкування англійською мовою на елементарному рівні), інтелектуальних (набуття знань, навичок і вмінь, які забезпечують дитині успішне виконання різних видів діяльності, вмінь спілкуватися англійською мовою та поводитися згідно мовленнєвих ситуацій, вступати в контакти з іншими дітьми і знаходити власне місце в гурті інших дітей), художніх (застосування витворів мистецтва як наочного засобу навчання, рольове програвання казок, використання костюмів) – створює умови для індивідуального та творчого застосування їх (цінностей) у різних сферах життєдіяльності дитини, забезпечує формування соціальної компетентності дошкільників.

Напрямки подальших досліджень. У результаті подальших досліджень проблеми формування соціальної компетентності дошкільників будуть оброблені дані констатуючого та формуючого експериментів, буде скорегована педагогічна технологія згідно результатів експерименту, визначено доцільність застосування даної технології.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні // Дошкільне виховання. – 1999. – №1. – С. 6–19.
2. Коменский Я.А., Локк Д., Руссо Ж.-Ж., Песталоцци И.Г. Педагогическое наследие / Сост. В.М.Кларин, А.Н.Джурицкий. – М.: Педагогика, 1989. – 416 с.
3. Пироженко Т.О. Педагогічні інновації: критерії оцінки // Дошкільне виховання. – 2000. – №8. – С. 3–4.
4. Поніманська Т.І. Дитина і соціум // Дошкільне виховання. – 2004. – №8. – С.4–5.

УДК 37.03

Мельник Т.В.

ІНТЕРАКТИВНІ ПРИЙОМИ У РОБОТІ З РОЗВИТКУ ОБРАЗНОМОВЛЕННЄВИХ УМІНЬ І НАВИЧОК УЧНІВ

Наш час – час активних і ділових людей. У державі створюються передумови для розвитку творчої ініціативи, відкритий широкий простір для вираження різноманітних думок, переконань, оцінок. Це диктується соціальним замовленням на всебічно розвинену, духовно багату, самодостатню особистість, людину з високим рівнем комунікативної компетентності, що передбачається Національною доктриною розвитку освіти України у ХХІ столітті та Стандартом мовної освіти.

Сучасна шкільна практика все більш і більш орієнтована на диференційований шлях розвитку, що своєю чергою впливає на вирішення проблеми індивідуальної парадигми учнів. Визнання того, що учень – особистість, а саме він є цінністю, і ніхто не має права формувати з нього дещо й на кшталт чогось, змінило філософську концепцію школи.

Навчання української мови як державної в школах з російською мовою викладання має на меті забезпечити активне володіння учнями державною мовою, сформувані в них мовленнєву, мовну, соціокультурну та діяльнісну компетенції. Сучасне осмислення проблем мовної освіти, новий погляд на мову як суспільне явище і навчальний предмет та реалізація їх у школі з російською мовою викладання зумовлює підвищення теоретико-методичного рівня навчання й розвитку учнів.

Ураховуючи, що у таких школах засвоєння української мови відбувається в білінгвальному середовищі, часто спостерігається досить низький рівень культури мовлення учнів. Виховання мовленнєвої культури тісно пов'язане з оволодінням мовними засобами в будь-якій мовленнєвій ситуації, умінням користуватися багатими ресурсами української мови, правильно й виразно висловлювати свої думки. Образне мовлення як компонент виразності є показником якісного, довершеного мовлення і виступає для російськомовних учнів експонентом світосприймання, характеру, ментальності, інтелектуального і художнього генія українців. Тому вагомим компонентом підвищення загальної культури та культури мовлення школярів є розвиток образного мовлення, що своєю чергою впливає на виховання патріотизму, громадянськості.

Учитель-словесник відіграє надзвичайно важливу роль у використанні вправ та завдань інтерактивного характеру, оскільки розвиток особистості, на думку психологів, відбувається у процесі взаємодії з іншими людьми і трактується як система безпосередньої комунікації. З точки зору інтеракціонізму, міжособистісна комунікація ґрунтується на спроможності людини "перебирати роль іншого" та уявляти, як це сприймає партнер по спілкуванню, група чи значуща людина, а також інтерпретувати певну ситуацію та конструювати власні дії.

Нами пропонується шлях вирішення проблеми на основі комунікативно-діяльнісного, функціонально-стилістичного та особистісного підходів; застосування поряд із традиційними нових технологій навчання української мови, у тому числі й інтерактивних прийомів.

Учитель і учень перебувають у ситуації співпраці, і завдання учителя на уроці – стимулювати школярів до особистісного сприйняття дійсності та яскравого виразного образного відтворення її.

Щоб у школяра виникла потреба збагачувати своє мовлення образними словами у запланованих чи спонтанних ситуаціях спілкування, учитель має допомогти побачити надзвичайне багатство образних ресурсів української мови, відкрити перспективу на майбутнє. Наприклад, на уроці розвитку зв'язного мовлення (6 клас) учитель починає з опису осіннього ранку, читає уривок з поезії російською мовою та пропонує перекласти поетичні рядки. У процесі перекладу іменника *горизонт* російськомовні учні добирають лише один синонім *небокрай* і це створює проблемну ситуацію. Далі клас розбивається на групи, кожна група отримує на картці уривок з твору одного з видатних українських письменників, де були використані іменники-синоніми зазначеного ряду. Діти виписують на картки зразки поетичного використання авторами синонімів до слова *горизонт*, відправляють їх до "Редакційного кошика" та усно вмотивовують авторський вибір. У результаті предметом дитячих уподобань стають прекрасні літературні вірці.

З метою актуалізації набутих знань про образність та засоби її вираження використовується робота у групах, наприклад, "*Мережа*" (5 клас): клас ділиться на 12 груп. Кожна група отримує невеликий текст про рослинні символи-обереги та аркуш паперу, на якому у центрі треба зафіксувати відповідно об'єкт образного змалювання (барвінок, безсмертник, цвіт вишні, цвіт яблуні, калину, мальву, півонію, ромашку, хміль, мак, чорнобривці, незабудку). З тексту, по лініях-мережах, виписуються засоби, завдяки яким створюється образ рослини. Представники кожної з груп виголошують результати групової роботи і стають біля дошки ланцюжком-віночком. Останнім акордом стає озвучення підготовленим учнем тексту художнього стилю "Чари українського віночка". У кінці діти поповнюють індивідуальні словнички новими виразниками образності.

Стимулюють образномовленнєву діяльність учнів групові ігри:

"*Матрешка*" (діти знайомляться з декількома текстами різного типу мовлення, об'єднаними певною темою; необхідно створити такий текст, де були б використані художня розповідь з елементами опису або художній опис з елементом розповіді);

"*Архітектори*" (окремо подаються мікротеми, які необхідно логічно вибудувати в художній текст та дати йому образну назву);

“Подорож у країну “Історію” (у посібнику “Історія України” читаються тексти про створення Київської держави та компонується художня розповідь за пропонуваним планом);

“Очевидці подій” (перечитується уривок з оповідання М.Коцюбинського “Дорогою ціною” і на його основі, але в результаті суто особистісного сприйняття, створюється розповідь про пожежу у плавнях).

Така діяльність учнів на уроці створює поштовх для самовираження. При цьому учитель завжди намагається забезпечити ситуацію успіху для учасників мовленнєвої комунікації. Якщо одному з учнів важко, він доручає своє висловлювання однокласнику.

Активна співпраця передбачає досягнення незвичного у мовному аспекті. При такому підході педагог виступає в якості консультанта, гід, порадирика, стає для учня найцікавішою людиною, до якої тягнуться. Заради цього учитель має розкріпитися, відмовитися від одноманітності. Атмосфера у класі має бути довірливою, орієнтованою саме на співпрацю. Форми роботи – нетрадиційні: індивідуальна дослідницька, колективна, парна, групова. Навіть меблі у класі варто розташувати так, щоб учні могли бачити обличчя один одного.

Наприклад, після споглядання першого снігопаду учні створюють колективне висловлювання у художньому стилі на тему “Симфонія зимового ранку”. Учні “входять” в образи музичних інструментів, щоб усім разом, як в оркестрі, зіграти тему. Учитель виконує роль диригента оркестру. Діти словесно описують “прелюдію” (стан природи перед снігопадом), “пуант” (найбільш напружений етап – снігопад), “коду” (природа після снігопаду).

Подібна творча діяльність учнів орієнтована на співпрацю і партнерство, пов’язується з творчою активністю, змушує мислити гнучко та відходити від стереотипів, поступово готує учнів до складної аналітико-синтетичної мовленнєвої діяльності.

Після прочитання тексту про українські клейноди учитель моделює ситуацію перебування семикласників у таборі “Артек”, які після знайомства з іноземцем їхнього віку мають розказати про українську символіку. Наведемо приклад висловлювання учениці:

“Українці з діда-прадіда обожнювали свої знамена і вірили, що вони святіші від ідолів. Козаки-захисники стяг брали завжди з собою у бій, ставили так, щоб усі побратими їх бачили. Робили прапори просто: до довгої-довгої палиці кріпили жмут жовтої трави або пофарбований у такий колір кінський хвіст. От і майоріло на синьому небі жовте сонце, яке нагадувало жовтий пшеничний коровай, що прийшов з жовтого пшеничного поля”.

Використовуються й завдання, які змушують дітей концентровано – образно мислити, словесно описувати те, що вони ніколи не відчували (невагомість, північне сяйво, океанське дно, зустріч із дикуном, політ на стратостаті) або змальовувати об’єкт (весняна квітка, скеля на морському узбережжі, тополя серед безмежного степу, терикон) очима поета, прозаїка, драматурга.

Практикується й колективна робота. Наприклад, створення художнього або публіцистичного тексту вимагає від усіх учасників знань техніки текстотворення та вияву індивідуальних рис: образної пам’яті, здатності до імпровізації, природного хисту до слова. При цьому береться до уваги неформальність стосунків учителя й учнів, психологія сприйняття і розуміння дітей. Продемонструємо це на фрагменті уроку:

Учитель: Відомо, що реклама рухає торгівлю, але у шкільних заняттях немає місця торгу. Не секрет, що деякі з вас забувають заглядати до підручника, а слід би! Ось і завдання: зробити рекламу підручників.

Далі учні висловлювалися на задану тему.

Учень: Підручник “Українська мова” – це вияв любові до українського слова, української мови. У цієї книжки немає канікул і вихідних. Її можна відкрити завжди, щоб прочитати хороший текст чи згадати правило. Сучасна, невеликого розміру, естетично гарно оформлена. Вона легко вкладається у портфель, її не хочеться “забути” вдома.

Ігрові ситуації, як правило, створюють хороше емоційне тло, бажання дітей реалізувати свої творчі резерви. Вдалими, на нашу думку, є ігри-перевтілення, коли група обирає і готує до виступу одного свого представника. Так у 9 класі після знайомства на уроці

літератури з творчістю П.Куліша учні “змагаються” з письменником: моделюється ситуація виборів гетьмана, і дев’ятикласники перевтілюються в образи історичних героїв, виголошують свої думки. А під час гри “Гомін віків” учні висловлюють свої враження від імені рахівниці, калькулятора, комп’ютера, мобільного телефона. Пропоновані завдання водночас і загальнорозвивальні, бо включають у роботу емоції, логіку, наочність та абстракцію у комплексі.

Щоб діти оволоділи не фрагментами, а системою знань, слід урахувувати їх вікові особливості, природний процес розвитку умінь і навичок, особливості засвоєння знань української мови як другої. Усі завдання розташовуються у послідовності, що відповідає певним етапам психічного процесу засвоєння знань, не допускаються випадкові набори однотипних дій, чітко планується етапність у напрямку до ускладнення.

Так пошукова робота школярів спрямовується на набуття інтегративних знань про засоби образності. Наприклад, лінгвістичні знання про прикметник як частину мови стають основою для створення поняття про експресивні функції цієї частини мови, роль епітетів у художньому тексті. Посутньою ознакою пошукових вправ і завдань є поєднання особистісного асоціативного досвіду учнів з лінгвістичними та літературознавчими знаннями про виразники образності (прикметник – означення – образне означення, або епітет; іменник – переносне значення – метафора; іменник (предмет) – образ – ознака (зіставлення), які впритул підводять їх до свідомого розуміння тропів. Наведемо приклади таких вправ і завдань:

1. Підстановчого характеру: “Садівники”(у тексті замість пропусків вставити доречні числівникові фразеологізми); “Наведімо лад” (користуючись зноскою, заповнити текст звичними синонімами та контекстуальними синонімами); “Весела подорож” (наповніть потяг-текст пасажирями-виразниками образності згідно з придбаними квитками); “Чарівний квітник” (доберіть порівняння до назв квітів, наприклад, *барвінок, наче настирний павучок...*); “Мандрівка картою України” (містам, зображеним на карті, дайте образну характеристику, наприклад, *сонцесяйний Севастополь, залізнурукій Дніпропетровськ*).

2. Асоціативні диктанти: запишіть образні висловлювання, які є вашою реакцією на слова (словосполучення): Київ, Україна, степ; хвороба, здоров’я, людина; вечір, день, ранок; слово, думка, книга.

3. Ситуативні завдання: доберіть образні вислови, якими можна скористатися під час опису осінньої сльоти; занотуйте ключові слова, які ви зможете використати під час радіопередачі “Портрет друга”; запишіть опорні слова, які знадобляться вам під час переказу тексту твору, що зараз вивчаєте на уроках літератури.

Такі завдання допомагають закріпити теоретичні знання про засоби образності, формують навчально-пізнавальні уміння і навички, забезпечують позитивний перенос знань з рідної мови, збагачують виразниками образності словниковий запас учнів, формують уміння діяти за готовим зразком та розвивають мовне чуття.

Словесній творчості учнів сприяють завдання, безпосередньо підпорядковані комунікації, в основі яких теж лежить ситуативний прийом:

1. Напишіть етюд, який має прозвучати перед телевізійним прогнозом погоди.

2. Створіть замальовку до місцевої газети з теми “Чарівний куточок нашого міста”.

3. Створіть і виголосіть текст у формі монологу на відкритті картинної галереї у вашій школі.

4. До Дня матері створіть словесний портрет своєї матері, що має прозвучати в радіопередачі чи у прямому ефірі на телебаченні.

5. Напишіть текст у художньому стилі, з яким ви маєте виступити на шкільному святі слов’янської писемності.

Подібна діяльність допомагає закріпити знання учнів про функціонально-комунікативні можливості образного слова, сприяють активізації словника та формують уміння свідомо добирати словесні засоби, урахувувати об’єкт комунікації, виховувати увагу до образних можливостей української мови.

Отже, образне мовлення для учнів основної ланки шкіл з російською мовою викладання може залишитися абстрактним, якщо вони не прийдуть до нього самі, через свої відкриття, розчарування та невдачі. Лише такий шлях може зробити абстрактну картину особистісною. Якщо атмосфера уроку носить творчий характер, то й сам процес мовотворчості набуває особистісного характеру, пов'язується з інсайтом (творчим осяянням). Такий підхід сприяє оволодінню культурою спілкування, вона ж стає життєво необхідною умовою удосконалення особистості.

У процесі мовленнєвого продукування враховується відповідний рівень сформованості психофізіологічних механізмів пам'яті та мотиви навчання, здійснюється стимуляція активної мисленнєвої діяльності та розвиток творчого потенціалу учнів, виробляється нетривіальний погляд на абстрактні поняття. Прийоми візуалізації, інтерпретації, драматизації, мізкової атаки дозволяють активізувати уже набуті знання про образність для більш плідного продукування (створення власних висловлювань на задану тему, текстів художнього стилю, у тому числі есе, замальовок, етюдів, мініатюр). Активно діють усі види мовленнєвої діяльності, визначальними стають мовленнєве спрямування, визначення об'єкта комунікації, стилістичний контроль.

Отже, висвітлення окремих аспектів проблеми образного мовлення дало підставу стверджувати, що феномен "образне мовлення" – явище спорадичне, повновартісне, специфічне та багатоаспектне, зважаючи на те, що воно входить до кола досліджуваних проблем різних наукових галузей. З-поміж окремих питань в царині лінгводидактики актуальною залишається проблема роботи над образним словом, і саме інтерактивні прийоми сприяють піднесенню рівня доступності в навчанні, активізації пізнавальної діяльності учнів, поліпшенню якості знань про виразники образності та їх роль у художньому зображенні дійсності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Асмолов А.Г. Психология личности. –М.: Изд-во МГУ, 1990.– 397 с.
2. Выготский Л.С. Избранные психологические исследования. – М.: Учпедгиз, 1956. – 695 с.
3. Кубрякова Е.С. Модели порождения речи и главные отличительные особенности речепорождающего процесса // Человеческий фактор в языке: Язык и порождение речи. – М.: Наука, 1991. – С. 21-81.
4. Стельмахович М.Г. Творчі роботи на уроках української мови. – К.: Вища школа, 1981. – 148 с.
5. Yiehweger D. Illokutions wissen und Textinterpretatio//Vocabdruck der Plenar vortrage XIV Internationalen Linguistenkongress. – Berlin, 1987. – S 78-81.

УДК 37.046.16:811.161.1+81'373

Милостива О.І.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ЛЕКСИЧНИХ НАВИЧОК В УЧНІВ 5 КЛАСІВ НА УРОКАХ РОСІЙСЬКОЇ МОВИ

У пошуках оптимальних методів і прийомів формування лексичних навичок важливі дані сучасної психології, психолінгвістики, які, опираючись на вчення про вищу нервову діяльність, мовну діяльність допомагають обґрунтувати й об'єктивно оцінити методичне рішення тих або інших проблем.

Психологічні основи формування й удосконалення лексичних навичок у процесі мовної діяльності виявлені й описані в роботах Л.С.Виготського, В.В.Давидова, М.І.Жинкіна, І.А.Зимньої, О.О.Леонтьєва, А.Р.Лурія, Б.С.Мучника й ін.

У даній статті розглянемо психологічні основи розвитку лексичних навичок у процесі комунікативної діяльності учнів.